

Hamroyev Alijon Ro'ziqulovich
Buxoro davlat universiteti
pedagogika kafedrası proffesori,
pedagogika fanlari doktori (DSc)

Sevara Tursunboyeva
UrDPI Maktabgacha ta'lim yo'nalishi
2-kurs magistranti
sevaratursunboyeva69@gmail.com

MAKTABGACHA YOSHDAGI KATTA GURUH TARBIYALANUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYAT ASOSLARINI O'RGATISH METODIKASI

Annotatsiya. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyat asoslarini shakllantirish ta'lim jarayonining muhim va ajralmas bo'g'ini hisoblanadi. Zamonaviy jamiyat oldida turgan asosiy vazifalardan biri – inson va atrof-muhit o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni uyg'unlashtirish, tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga o'rgatishdan iborat. Bu borada maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilar bilan ishlash muhim o'rin tutadi, chunki aynan ular kelajakda ongli va mas'uliyatli fuqarolar bo'lib etishadilar. Ekologik madaniyat tarbiyasi bugungi kunda hayotiy ehtiyoj, insoniyat jamiyatining rivojlanish omili, doimiy takomillashib boruvchi jarayon sifatida qaralmoqda. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi katta guruh tarbiyalanuvchilariga ekologik madaniyat asoslarini o'rgatish metodikasi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: ekologik madaniyat, maktabgacha yosh, tarbiyalanuvchilar, metodika, ekologik tarbiya, atrof-muhit, tabiatga hurmat, pedagogik yondashuv, ekologik ong, ta'lim jarayoni.

METHODOLOGY FOR TEACHING THE BASICS OF ECOLOGICAL CULTURE TO PRESCHOOL CHILDREN IN THE OLDER GROUP

Annotation. The formation of the foundations of ecological culture in preschool children is an important and integral part of the educational process. One of the main tasks facing modern society is to harmonize the relationship between man and the environment, to teach them to treat nature with care. In this regard, working with preschoolers plays an important role, because it is they who will grow up to be conscious and responsible citizens in the future. The education of ecological culture today is considered a vital need, a factor in the development of human society, a constantly improving process. This article provides information on the methodology for teaching the foundations of ecological culture to older preschoolers.

Keywords: ecological culture, preschool age, pupils, methodology, ecological education, environment, respect for nature, pedagogical approach, ecological awareness, educational process.

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ОСНОВАМ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У ВОСПИТАННИКОВ СТАРШЕЙ ГРУППЫ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. Формирование основ экологической культуры у детей дошкольного возраста является важной и неотъемлемой частью образовательного процесса. Одна из главных задач, стоящих перед современным обществом, – гармонизация отношений человека и окружающей среды, воспитание бережного отношения к природе. В этой связи работа с дошкольниками играет важную роль, ведь именно им в будущем предстоит вырасти сознательными и ответственными гражданами. Воспитание экологической культуры сегодня рассматривается как насущная потребность, фактор развития человеческого общества, постоянно совершенствующийся процесс. В данной статье представлена информация о методике обучения основам экологической культуры детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: *экологическая культура, дошкольный возраст, воспитанники, методика, экологическое воспитание, окружающая среда, бережное отношение к природе, педагогический подход, экологическое сознание, образовательный процесс.*

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiya esa bola shaxsini har tomonlama rivojlantirish, atrof-muhitga ongli, ijobiy munosabatda bo'lishga o'rgatishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ekologik madaniyat asoslarini singdirish orqali tarbiyalanuvchilar tabiat to'g'risidagi ilk bilimlarni olishadi, ekologik qadriyatlarni o'zlashtiradilar, tabiatga nisbatan muomalani o'zgartiradilar, ijtimoiy va ma'naviy mas'uliyat hissi shakllanadi. Shu sababli maktabgacha yosh davrida bu sohadagi tarbiyaviy ishlar tizimli, izchil, bosqichma-bosqich va samarali tarzda tashkil qilinishi lozim. Dastlab bolalarda tabiatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish uchun ekologik tarbiyaning asosiy yo'nalishlari belgilanadi. Bunda bolalarning yosh xususiyatlari, intellektual, emotsional va psixologik rivojlanish darajasi hisobga olinadi. Tabiat va atrof-muhit hodisalari haqidagi matn, rasm, o'yin, tajriba, kuzatuv orqali bolalarning ongiga ekologik bilimlar singdiriladi. Tabiatdagi o'simlik va hayvonot dunyosi, ularning yashash muhitlari, inson faoliyatining ularga ta'siri haqida suhbatlar, kichik hikoyalar orqali tushuntirilib boriladi. Bolalar o'z harakatlari va mashg'ulotlari natijasini baholashni ham o'rganadilar. Ekologik tarbiya sohasida ko'ngilli ishtirok, kuzatuvchanlik, motivatsiya muhim o'rin tutadi.

Maktabgacha yosh davrining psixologik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ekologik madaniyat o'rgatishda bolalar ongiga ishonchli, aniq va yorqin tasavvurlar etkazilishi zarur. Maktabgacha ta'lim dasturlarining barcha yo'nalishlarida ekologik mavzudagi mashg'ulotlarni integratsiyalash orqali bu vazifa amalga oshiriladi. Masalan, bolalar bilan tabiat dunyosi bo'yicha suhbatlarda, hikoya va she'rlarni o'qishda, turli rasm solish, qo'lda ishlash darslarida ham ekologik mavzular doimo ilgari suriladi. Tarbiyachilar tomonidan ekologik mushohadalar, savol-javoblar, ekologik muammolar, ekologik to'g'ri qarorlar yuzasidan faol muloqot tashkil qilinadi [1].

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarga ilk ekologik ta'lim-tarbiya berish muammosi, uning nazariy va amaliy ahamiyati pedagogik jarayonlarda o'rganilgan bo'lsada, ko'pgina jihatlarga e'tibor qilinmaganligining mavjudligi, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya faoliyatida bolalarni ekologik tarbiyalashda muammosini yanada chuquroq o'rganishni taqazo etadi. O.U.Xasanboyeva, X.D.Djabborova, R.O. Boboyorov, N. Ravshanova, V.V. Zotov, H.H. Gara, S.Rubinshteyn, S.N. Nikolayeva, V.N. Ogonkov, D. S. Gordeyeva, N.M. Kot, A.R. Axmetshina, N. S. Zotova, A.V. Mironov va boshqalar ekologik tarbiyaning global jarayonlarida globallashuv tendentsiyalari, fanlar majmuasini birlashtirish, maktabgacha ta'limning milliy o'ziga xosligini saqlash va mustahkamlash lozim. Ekologik madaniyat asoslarini o'rgatishda bolalarni mustaqil fikrlash, tanqidiy mulohaza yuritishga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda bolalar uchun gipoteza tuzish, javob topish, ekologik muammolarni aniqlash, ularni hal qilish yo'llarini izlash, muayyan natijalarga baho berish imkonlari yaratiladi. Ta'lim jarayonida audio, vizual va interaktiv vositalardan samarali foydalanish mumkin. Xohlagan bola tarbiyachi so'rovi asosida fikr bildirishi, o'zining tabiatga munosabati haqida gapirish imkoniga ega bo'lishi lozim. Ekologik tarbiyaning muhim jihati shundaki, bolalarda tabiatga o'zini mas'ul deb bilish tuyg'usini rivojlantirish zarur. Maktabgacha yoshdagi bola uchun u o'rganayotgan muhit qanchalik rang-barang, jonli va qiziqarli bo'lsa, uning ekologik dunyoqarashi shunchalik tez va barqaror shakllanadi. Shu bois har bir amaliy ishda, hatto kundalik tartibda, darsdan tashqari faoliyatlarda ham bolalarni atrof-muhitga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga yo'naltirish, mas'uliyatli qarashga o'rgatish muhim. Tarbiyachilar bolalarda ongli ravishda axlatni chiqarib tashlash, devorlarni chizmaslik, gullarga zarar etkazmaslik, suvni tejash kabi odatlarni shakllantirishga intiladilar [2].

Ekologik madaniyat asoslarini chuqurroq o'rgatishda bolalarning fikrlari bilan hisoblashish, ularning qiziqishlariga mos reja tuzish, bolalarni faol jalb etish zarur. Ekologik harakatlarni tashkil etishda har bir bola ishtirokchi sifatida jalb qilinadi, ular ma'lum natijaga erishish uchun mas'uliyatli bo'lishga o'rganadilar. Uzoq muddatli loyihaviy mashg'ulotlar,

ekologik burchaklarni bezash, ko'paytirish, g'amxo'rlik qilishga o'rgatish orqali bolalarni mustaqil va ongli faoliyatga jalb etiladi. Bu jarayonda bolalarda ekologik ong, axloqiy tushunchalar, shaxsiy taxlil va mas'uliyat hissi mustahkamlanadi. Shuningdek, ekologik madaniyat tarbiyasida oilaning ham roli juda katta. Tarbiyalanuvchilar ko'p vaqtini oilasida o'tkazganligi sababli, ota-onalarning ekologik dunyoqarashi, odatlari, tabiatga munosabati bevosita bolaga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli tarbiyachilar ota-onalar bilan hamkorlikda ishlaydilar, ekologik tarbiya bo'yicha turli maslahatlar, tavsiyalar, seminarlar o'tkazadilar. Bolaning oila a'zolari o'rtasida sog'lom va ekologik qadriyatlarga asoslangan iqlim shakllanishiga intilish muhimdir. Oila va maktabgacha ta'lim tashkiloti hamkorligi natijasida bolaning ekologik madaniyati shakllanishi yanada samarali kechadi [3].

Ekologik madaniyat tarbiyasida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ilg'or metodlardan foydalanish dolzarb hisoblanadi. O'qitish va tarbiya jarayonida zamonaviy texnologiyalar, interfaol usullar, innovatsion yondashuvlar, ekologik rag'batlantirish usullari, mustaqillikni rivojlantiruvchi o'yinli mashg'ulotlar samarali natija beradi. Masalan, ekologik ertaklarni tinglash, virtual tabiat sayohatlari, interaktiv savol-javoblar, ekologik testlar, ekologik harakatlar tashkil etish bolalarda ekologik madaniyat ko'nikmasini tez va oson shakllantirishga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyat asoslarini o'rgatish metodikasida ijtimoiy, psixologik, didaktik va tarbiyaviy jihatlar uzviy bog'liq holda amalga oshiriladi. Bolalarning yoshi, rivojlanish darajasi, individual xususiyatlari, psixologik qobiliyatlari hisobga olinadigan moslashtirilgan metodikasi asosida ekologik tarbiya yo'lga qo'yiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotining dasturiy va didaktik ta'minoti, tarbiyachining ilmiy-uslubiy saviyasi, pedagogik mahorati, ijodiy yondashuvi muhim rol o'ynaydi. Ekologik tarbiya jarayonida bolalarda ekologik bilish qobiliyatini, atrof-muhit, o'simlik va hayvonot olami haqidagi ilk tushunchalarni, tabiatning maxsus xususiyatlarini anglash, atrof-muhit hodisalarini idrok etish, ekologik holatlar to'g'risida mustaqil xulosa chiqarish, axloqiy mas'uliyatni his eta olish kabi ko'nikmalar rivojlanadi. Pedagoglar bola faoliyatining barcha yo'nalishida ekologik madaniyat asoslari doimiy ravishda mustahkamlanib borishi, mohiyatga yo'naltirilgan bo'lishini ta'minlaydilar.

Ekologik madaniyat asoslarini o'rgatish metodikasini takomillashtirishda ilg'or xorijiy tajriba va milliy an'analar uyg'unligi, hududiy, iqlimiy, biologik xossalarning hisobga olinishi ham muhim ahamiyatga ega. Pedagoglar zamonaviy yondashuvlardan samarali foydalanish bilan birga ota-bobolarimizning tabiatga nisbatan ko'p yillik hurmat, asrash, parvarishlash qadriyatlarini ham bolalar ongiga singdirib boradilar. Milliy qadriyatlar, udumlar, ekologik dunyoqarash tarbiyasida muhim omil hisoblanadi. Ekologik madaniyat asoslarini singdirishda ijtimoiy muhit, ommaviy axborot vositalari, atrofdagilar, do'stlari bilan muloqot ham muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilar uchun ekologik tarbiya yirik va uzoq muddatli tizimli jarayondir. Tarbiyachilar mazkur jarayonning har bir bosqichini puxta rejalashtirib, bolalarda ekologik savodxonlik, ekologik ong, ekologik qadriyatlarni shakllantirishga e'tibor qaratadilar [4].

Bolalarning ekologik ongini rivojlantirish uchun doimiy ekologik tadbirlar tashkil etish, ekologik tozalikka rioya qilish, binolar, hovlilar, bog'lar, ko'chalar gigienasi, gullar, daraxtlar, hayvonlarga g'amxo'rlik qilishga o'rgatish samarali natija beradi. Maktabgacha yoshlilar atrof-muhit bo'yicha savollariga javob oladi, ilmiy va amaliy faoliyatda faol ishtirok etadi, mustaqil to'g'ri qaror chiqarish va ekologik muammolarga e'tiborli bo'lishi mumkin. Bu metodik yo'llar orqali bolalarda tabiatga bo'lgan muhabbat, ekologik madaniyat, tabiat qonunlariga hurmat, mas'uliyat va ongli qarashlar mustahkamlanadi. Ta'lim metodikasi davomida bolalar tabiat hodisalarining mohiyatini o'rganadi, uning boyligi va muvozanatini saqlash, tabiiy resurslarni tejash, ulardan to'g'ri foydalanishga urinish, chiqindilarni to'g'ri yo'qotish kabi muhim qoidalarga amal qilishga odatlanadi. Tarbiyachilar va ota-onalar ushbu jarayonda yordamchi, ko'makchi va namuna bo'lishadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ekologik tarbiya bosqichlari – bilimlarni chuqurlashtiruvchi, ko'nikmalarni shakllantiruvchi, amaliy bilim va odatlarni boyituvchi, ongli qaror chiqarishga o'rgatuvchi bosqichlar bir butun sifatida uzviylikda bo'lishi zarur. Ekologik

128 madaniyat tarbiyasida izchillik, bosqichma-bosqich takomillik, metodik samaradorlik asosiy ko'rsatkich sifatida qaraladi. Har bir bola individual tarzda mustaqil fikrlashi, atrof-muhitdagi hodisalarga o'zining bahosini bera olishi uchun sharoit yaratib beriladi. Ekologik madaniyat asoslarini shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik tarbiyani rivojlantirish XXI asr uchun dolzarb muammodir. Bu jarayonning samaradorligi nafaqat rivojlanayotgan bola uchun, balki butun jamiyat manfaati uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Ekologik qadriyatlarni bolaning shaxsiyatiga to'g'ri singdirish natijasida bolalar hayotida tabiat, atrof-muhit muhofazasi, inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlik, ekologik xavfsizlik muhim o'rin egallaydi [5].

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi katta guruh tarbiyalanuvchilariga ekologik madaniyat asoslarini o'rgatish metodikasi aniq, tizimli va jadal tashkil qilinishi, bolalarning yosh va individual xususiyatlaridan kelib chiqqan ravishda, pedagogik va innovatsion yondashuvlar asosida amalga oshirilishi zarur. Ekologik madaniyat tarbiyasi orqali maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarning tabiatga bo'lgan hurmati, ekologik axloqi, mas'uliyati, mustaqil qaror chiqarish qobiliyati va ijtimoiy faolligi shakllanadi. Shu sababli maktabgacha yoshdagi ta'lim tashkilotlarida ekologik madaniyat asoslarini o'rgatish doimiy ravishda takomillashib, hayotiy ehtiyojga aylanishi lozim. Faqat shunda bolalarda tabiatga nisbatan ongli, hissiy va doimiy ravishda barqaror munosabat shakllanadi va ularning kelajagi uchun baraka eshigi ochiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva, Z. T. (2019). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiatga ehtiyotkorlik munosabatini shakllantirish metodikasi." *Pedagogika va psixologiya*, 3(45), 67-72.
2. Asqarova, N. O. (2018). "Ekologik madaniyat asoslarini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar." *Ilmiy-amaliy pedagogik jurnal*, 2, 51-55.
3. Bobomurodova, S. R. (2021). "Maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya samaradorligini oshirish yo'llari." *Maktabgacha Ta'lim*, 1(4), 116-121.
4. G'ofurova, N. X. (2020). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik tarbiyani shakllantirish omillari." *Pedagogik Tafakkur*, 1(30), 99-102.
5. Jo'raqulova, G. A. (2018). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik ong va madaniyatni rivojlantirish." *Maktabgacha Ta'lim*, 2(9), 75-79.
6. Komilova, G. T. (2021). "Katta guruh bolalarida ekologik bilim va malakalarni boyitishning samarali usullari." *Pedagogik Innovatsiyalar*, 7, 60-63.
7. Ravshanova N.N. Maktabgacha yoshdagi bolalarda uzviylik asosida ekologik tarbiya tushunchalarini shakllantirish.//monografiya/ T. : Nizomiy nomidagi TDPU, 2022 y